

Tutunabilmek ya da Tutunamamak? Tezer Özlü'nün Bireyciliğinden Emma Goldman'ın Anarşizmine Bağlı Kadınların Tutunabilme Pratikleri

Geleneklere karşı çıkmadan yaşanmış bir yaşamı, öyküsünü yazarak savunmaya çalışmak, baştaki suçu yazı yoluyla yeniden işlemek, erkek pisliğini yeniden deşmek demektir. Nancy K. Miller (kadının özyaşamını yazarken)

Başlarken

Dünyanın en bilinen hayaletleri kadınlardır. Kadınlar görünmeyen emeklerinin (maddi emek, duygusal emek vs.) görünür olması için mücadele ederler. Bu çalışmada savunduğum şey özetle şudur: Dünyanın dışına atılmaya çalışılan ve görmezden gelinen bir cins, var olmak, tutunmak için gitmek, yalnızlaşmak, yabancılaşmak yerine aksine bunu isteyen, bunu dayatan toplumda mücadelesini kalarak, çoğullaşarak vermeli. Bu şekilde tutunmalı ve görünür olmalıdır. Bunu yapmanın yollarından biri de deneyimlerine değer vermek ve yazarak kendini var etmektir, tarih kadınların deneyimlerini ve emeklerini de yazmalıdır. Bu düşünceyi, bildiri boyunca genişletmeye ve pratiğe dökebilme yollarından bahsedeceğim.

Feminizmin ya çok eleştirilip yanlış anlaşıldığı ve canavarlaştırıldığı ya da çok sevilip kendi içinde ayrıştırıldığı ve feminizm tanımının yapılamadığı modern zamanda, feministler biz kadınlar derken “biz” ile neyi, kimi, hangi kadınları kasteder? Bütün kadınları içine alan bir feminizm anlayışı mümkün müdür ve bu döngüler içinde dolaşırken kadınlar, hangi pratiklerle hayata tutunabilmektedir ya da tutunamamaktadır?

Neden yazmak ve tutunmak?

Bir cinsin emeğinin, sevgisinin, örgütlülüğünün ve pek çok yaşam pratiğinin görünmezliği onun ölümünde de benzerlik gösteriyor. Bir coğrafyada, yanı başımızda kadınlar öldürülüyorsa- buna birinin öldürülmesi de, kadının intihar etmesi de dahil- biz nasıl tutunabiliriz sorusunu sormayı gerektiriyor. Bu dünyada bizi tutacak şeyler neler? Elbette çoklu bir cevap. Bense bunun cevaplarından birini tartışmak istiyorum ve tartışırken de kendim için de- bir kadın olarak- tutunabilmenin yollarını arayacağım.

Öncelikle bu görünürlüğü tarihe not düşerek yapmak gerekecek. Bugün feminist tarihçiliğin yapmaya çalıştığı, yaşayan kadın tarihini sonraya da aktaracak belgeler biriktirmek. Zira resmi tarihin yok saydığı bir kadın kültürü, maddi ölümle birlikte çoğu kez gömüldü. Tam bu noktada yazmak, bizim için hem bir çıkar yol hem de eril tarihin yok saydığı cinsi tarihe dahil etmek gibi bir görev yüklüyor. Tutunabileceğimiz bir sebep halini alıyor. Bu yazıların edebi nitelik taşıması değil burada önemli olan. “Küçük ve önemsiz” atfedilen yaşam pratiklerimizin ne denli değerli ve aktarılması gereken bir kadınlık kültürü olduğunu vurguluyor.

Sözlü tarih çalışması, okuma yazma bilmeyen kadınların hikayelerini de dahil etmek için kullandığımız iyi bir yöntem halini alıyor. Sözlü tarih çalışmaları yapılırken bir yandan da esas olarak “yazma” eylemi deneyim aktarımının esas eylemlerinden biri olmuştur ve desteklenmiştir. Fakat deneyimler yalnızca yazı ile mi aktarılır? Yazmanın politikası ve bireyleştirici/ toplumsallaştırıcı gücü/ güçsüzlüğü nelerdir? Kadınların bir kısmı “yazma” eylemini varoluşunun tam da odak noktası yaptıysa ne gibi pratikler yaşıyor ve bu pratikler tutunmasına mı yoksa tam tersi vazgeçmesine mi sebep oluyor? Ya da kısaca yalnızlaşp kendini mi soyutluyor yoksa çoğullaşp, kızkardeşleriyle birlikte mücadele edip, yeni bir kadın dili geliştirerek toplumsal bir eylemde mi bulunuyor? Neden yaptıkları ve hayata

tutunma yollarını dile getirdikçe, konuştukça ve paylaştıkça, bunun üzerine daha çok kafa yordukça, kadınların yaşayabilmelerinin daha kolay ve bir nebze biraz daha rahat olabileceğini düşünüyorum. Bunu sağlayabilecek yöntemlerden esas olarak yazma ve politik özne olma üzerinde duracağım.

Amacım, kadınların var oldukları yerlerde varolma çabalarının çeşitliliğini ele alarak bunlardan Tezer Özlü tarzı bir varolma pratiği ile Emma Goldman'ın pratiğine vurgu yaparak bir nevi çerçeve çizmeye çalışmaktır. Bu büyük çerçeveyi iki kategoride inceleyeceğim. Yazan ve yazmayan kadınlar. Odak noktası olarak üzerinde duracağım eylemlilik yazmak ve yazan kadınların varolma biçimleri ile yazmayan kadınların pratikleri arasındaki fark nedir bunu sorgulayacağım. Ayrıca feminizm ile de hem dışarıdan hem de içeriden bu meseleye bakmaya çalışacağım.

“Derdi olan insan yazar, içmez.” Gerçekten derdi olan kadınlar mı yazıyor ya da bütün kadınların derdi var ama kimisi varoluşunu yazarak kuruyor, kimisi ise başka şekillerde? Bu şekiller neler ve en çok hangisi işe yarıyor? İşe yarayan var mı? Bildirinin temel sorunsalları bunlardır. Christian Enzensberger¹ de Tezer'le bir söyleşisinde şu soruları sorar ve cevap aramaya çalışır. Yazın, bizi nasıl etkiliyor? Yazarken nasıl? Okurken nasıl? Bir büyüleme mi? Bir düş kırıklığı mı? Bir ihanet mi? yazın, bugünün insanının politik ve toplumsal sorunlarına ne denli çözüm getirebilir? Yazını doğru okuyabilen, anlamsızlığı yazmanın yeterli olmadığını, bu anlamsızlığa karşı bir şeyler yapmanın zorunlu olduğunu benimser. Söylemek kolay, oysa eylem güç. Yazın aklımızı yitirmemizi engelleyebilir. Bu da küçümsenecek bir işlev değildir. Tam da norm dışı davranışlarımızda sürekli deli olarak adlandırıldığımız, dışlandığımız, cinsiyetçiliği kabul etmediğimiz her mekanda kadınlar olarak akıl sağlığımızı korumanın bir yoludur yazmak, sağaltıcıdır. Virginia Wolf, ardında yirmi altı tane günlük bırakmıştır. Bunları muhtemelen kendi akıl sağlığı için yazdı.

Varoluş sorusunu soran ve zaten kendini bu dünyaya ait hissetmeyen pek çok kadın yazmayı ve gitmeyi seçiyor. Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde gitmekten bahseder Özlü: Pazar günleri... Şimdilerde... Sokak aralarından geçerken...gözüme pijamalı aile babaları ilişirse, kışın, yağmurlu gri günlerde tüten soba bacalarına ilişirse gözlerim.... gitmek, gitmek, gitmek isterim hep (Özlü, 1994: 16).

Tezer gibi yazmak, varoluş soruları sormak ve çocukluğuyla kaybolmak ve hep bir gitme haline olmak. Bireyciliğin en son hali, bir yerde uzun süre kalmamak, bir yere ait olmamak, bir kişiye, bir örgüte, bir aileye, bir şehre, ülkeye “bağlı” kalmamak. Bunun tam tersi bir örnek ise Emma Goldman. Varoluşu sorgulamak kadınlara fazla olan bu dünyada her zaman “gitmeyi” ya da sürekli bireyciliği, yalnızlığı, yabancılaşmayı, soyutlanmayı gerektirmiyor. Farkında olmak ve değiştirmeye çalışmak, kadınların bakış açılarıyla çoğulculuğa ya da tekilciliğe kayabiliyor. Emma, yazdı, sorguladı, değiştirmeye çalıştı ama yalnızca kendi etrafında dolaşarak yapmadı bunu. Kamusal alanda daha politik bir duruş sergiledi. Elbette Tezer'in ve Emma'nın karşılaştıkları sıkıntılar, buldukları coğrafyalar çok farklı. Tezer'in hastalığını da düşünmek gerekli, Emma'nın sürgününü de. Bütün bunlar göz önüne alındığında dahi, yine kendi seçtikleri yollarda ilerleyen iki kadın var. Nihayetinde ikisi de özgür ve birisi sürekli çocukluğundan hüznünlü anlara takılıp kalırken, diğeri bir kere bile arkaya bakacak fırsatı olmadığını söylüyor, çünkü sürekli bir eylemlilik halindeydi.

Elbette tutunma pratiklerini sıralamak, yaşadığımız coğrafyadaki kadınların hepsine ulaşım bu hayata, dünyaya nasıl katlandıklarını sormak, bunu tek tek yapmak mümkün değil. Fakat belki genel olarak bunu yazan ve yazmayan, yani deneyimlerini aktaran veya aktarmayan veya kadın dilini kurmaya çalışan veya çalışmayan diye ikiye ayırabiliriz. Tutunma pratikleri diye düşündüğümüzde bazı örnekler şöyle sıralanabilir: yazmak, gitmek, politika yapmak, ailede rol sahibi olmak. En son örnek, yani ailede rol sahibi olmak, genelde

¹ Yeryüzüne Dayanabilmek İçin (2014. Haz: Sezer Duru, Tezer Özlü yazıları)

anne/ eş olmaktan geçiyor. Heilbrun, bir örnek verir. Evlere gidildiğinde herkesin kendine ait bir yeri vardır. Çocukların odaları, ya da köşeleri, kocaların yatak odaları fakat kadının yeri yoktur çünkü her yer onundur. Sanki bütün ev kadının üzerine zimmetlidir. Hanedeki iki yüzlü durum; yani görünmeyen maddi, manevi emek ve karşılığında sunulan “sevgi”, pek çok kadının bu dünyaya katlanma sebebi. Ki bu gayet iyimser bir bakış açısı oluyor. Her kadın yaptığı yemek, temizlik, verdiği sevgi, ilgi, şefkat karşısında bir de şiddete uğruyor ya da yabancılaşmayla karşılaşılıyor. Karşılaştığında gidemiyor. Onu tutan bir şeyler var. Bunun da adı olsa olsa, iliklerine işlemiş, “öğretilen kadınlık”. Bu kadın, sen, ben, anne, hala, dost, kardeş. Bazısı zaman zaman, bazısı her zaman yaşıyor. Fakat gidebilenimiz de çıkıyor. Pratikler hep sabit kalmayabiliyor. Buradan kadınların farklılığını kurabiliriz. Yani deneyimlerimiz, yaşam pratiklerimiz bizleri farklılaştırıyor. Bunların arka planında ise yine cinsiyet dışında onun yanında beliriveren ırk, renk, din oluyor. Bütün bu farklılıklar içinde “biz kadınlar..” cümlesi kurmak zorlaşır. Bu cümle feminizmin ilk adımlarına ait bir cümle olarak kalmaktadır. Ortaklaşılacak çok nokta varken, oralarda ortaklaşılması gerekirken, farklılıkları da göz ardı etmeden birlikte tutunma pratikleri bulmalıyız. Çünkü dünyanın bize ihtiyacı var. Dünyanın kadınlara ihtiyacı var. Her gün karamsarlığa doğru itilsek de, toplu yabancılaşmaya ve evlere çekilmek yerine, kaleme, kağıda ve sokakta yaşayacağımız bir hayata ihtiyacımız var.

Tezer yine bir cümlesinde, gitmekten bahseder. Gitmekten yılmayacağım. Kentlere gitmek, kocalara gitmek, geri dönmek, ülkelere gitmek, tımarhaneye gitmek, gene gitmek, gene gelmek, hiçbir şey yıldırmayacak beni. yaşamı, gitmek olarak algılıyorum (Özlu, 1983:71).

Yazmayı bir zorunluluk, kayda geçmeyi yaşamasının bir kanıtı olarak görür: “Yazar, kanımca ne yayınevi ne de iletişim araçları için yazar. Yazmak zorunda olduğu için yazar. Yazar, bulunduğu toplumun, yaşadığı çağın akımları ve iletişim araçları içinde, onlar yönünde davranan kişi değil, aksine bütün bu kuruluşlara yeni yollar arayan, akıntıya karşı yol alan yalnız insandır”(Özlu, 2014: 110).

Yabancılaşmayı sürgün olarak da nitelendirir. Tutunmak her zaman birlikte olmak değil, bazen de yabancılaşmaktan geçer Tezer’in örneğine baktığımızda. Kendini genellikle yeryüzünün her yerinde sürgün sayar. Ve hiçbir yerinde göçmen saymaz. Yazdıklarının göçmen yazını olmadığını somut anlamda sürgün yazını da olmadığını söyler. Kendi kendini her an, her yerde için için sürdürdüğünü ifade eder (Özlu, 2014:111).

Yazma amacı onu hayatta tutar, yazmak ve gitmek ister hep; yazabildiği ve gidebildiği sürece vardır. Varlık, kadınlar için büyük bir kelimedir. Tezer, yalnızca kendine aittir. Her kadın bunu yapamayabilir, bu çok elitist görünebilir; fakat biraz cesaret, bir arada olmak, bütün kadınlara güç verecektir ve kendi varoluşları üzerine düşünebileceklerdir. “Acı duyarak, ancak acılarım taşıdığı zamanlar yazabildiğim için, kendi kendime işkence etmek yazı yazmak. Ama zaman zaman kaçınılmaz bir durum. İsteğim çocukluktan, çevreden, kadın-erkek ilişkileri ve edebiyat dünyasından gelen duygularla sevgiyi bölüştüren, yaşama cesur ve olumlu bakış getiren bir kitap yazmaktır” (Özlu, 2014: 113)

Fark ve Deneyim Üzerine

Nancy Fraser, Judith Butler, Ann Philips gibi post yapısalcı feministler “fark” kavramı üzerinde farklı görüşlerle durmuşlar ve farklılığı birbirlerini eleştirerek ortaya koymuşlardır. Bir yanda fark, evrenselin tam karşıtı olmayıp içinde pek çok tikeli biriktiren bir durumken, öte yanda fark yalnızca örneğin kadınların doğurmaları, kürtaj, annelik üzerinden kurulan bir pratikle örülmüştür. Bir yanda bu fark kadın ve erkek farkı iken ve örneğin Fraser bunu savunurken, Butler da buna karşı çıkıp farklılığın yalnızca buradan kurulamayacağını, doğum yapmayan kadınlar da olabileceğinden farklılığın daha “evrensel”, kapsayıcı bir şekilde

örülebileceğini savunur. Biz kadınlar demek o yüzden doğru bir cümle olmuyor, dışarıda bıraktığı bir grup kadın mutlaka oluyor. Emma da benzer şekilde evrenselliğin, bir takım dışlamalarla kurulduğunu belirtir.

Mohanty², kadınlar arasındaki farkın gözetilmemesinden dem vurur ve bunu eleştirir. Kadınların halihazırda uyumlu, sınıf, etnik ya da radikal konumları göz önünde tutulmadan benzer ilgi ve arzulara sahip kurulu bir grup olarak görülmesi bir cinsiyet farklılığına veya hatta evrensel ya da kültürlerarası olabilecek patriyarkaya bile vurgu yapabilir. Analiz kategorisi olarak analiz işlemini önceleyen şekilde kadınlardan aynı cinsiyetten, bütün sınıflar ve kültürlerden hepimiz bir şekilde sosyal olarak homojen bir grup şeklinde kuruluyoruz. Bu, çoğu feminist söylemi şekillendiren bir varsayımdır. Kadınların grup olarak homojenliği, biyolojik özelliklerine göre değil ikincil sosyolojik ve antropolojik genellemelere göre üretilir. Böylece, örneğin, herhangi bir feminist analizde kadınlar paylaşılan bir baskı üzerinden tek bir grup olarak kategorileşir. Kadınları birlikte tutan baskılanma şekilleri, sosyolojik olarak aynılığıdır. Bu noktada söylemsel olarak söylemsel olarak oluşturulan “kadınlar” grubu ile kendi tarihlerinin materyal öznelere olan “kadınlar” arasında bir farklılık yer alır. Bu yüzden grup olarak kadınların söylemsel homojenliği tarihsel olarak kadınlar gruplarının materyallığı ile karıştırılır. Bu, bilimsel, ekonomik, yasal ve sosyolojik feminist söylemler tarafından kadınların halihazırda güçsüz, sömürülen, cinsel sömürüye uğramış vs bir grup olarak varsayılmasına yol açar. Fakat aynı zamanda Mohanty, kadınların toplumdaki ikincil konumlarının ardında bir evrenselliği arayan ve ortaya çıkarmaya çalışan kültürlerarası feminist çalışmalarda görülebilen hareketlerin de desteklenebileceğini düşünüyor. Bu tartışmalar, dikkatli, tarihi olarak belirgin genellemeler olduğu sürece onlara karşı gelen tartışmalar olmaz. Örneğin, farklı dinlerden, kastlardan ve sınıflardan gelen Hintli kadınlar polis şiddetine karşı birleşirken politik bir birlik oluşturabilirler. Özetle, hem ortaklaşılabilir noktalar belirlenmeli ve örgütlü hareket edilmeli, hem de fark kavramı gözden kaçırılmamalı. Benzer şekilde, Gezi direnişini düşündüğümüzde, alevi, sünni, kürt, türk, lezbiyen, heteroseksüel ve diğer bütün azınlık/ çoğunluktan kadınlar, sadece bir şeye karşı birleştiler: hükümetin ezici gücü. Pek çok kadın için gezi bir tutunma biçimi oldu ve bugün olmaya da devam ediyor. Fark meselesine yeniden dönecek olursak, Tezer, bunun üzerinde şöyle duruyor: Düşünce özgürlüğüne kavuşturulmamış bir ülkenin kadını olarak, Türk kadınının sınıfsal çelişkisi konusunda söz söylemek oldukça güç. Çünkü, bugünün Türkiye’si hem çok sınıflı bir toplum, hem de 5. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar onbeş yüzyılı bir arada yaşayan bir toplumdur. Ayrıca Batı dünyası kapsamı içinde düşünülen; askeri, siyasal ve ekonomik yönden batıya bağımlıdır. Ama bir İslam ülkesidir. Bu durum da halkı başka başka çelişkilerle karşı karşıya getirmektedir. Bu denli karmaşık ve sorunlu bir toplumda biz hangi kadından söz edeceğiz? Türk kadının için bir genelleme yok ki. Türk insanı için, Batıdaki anlamında bir feminizm, “kadın sorunu” söz konusu olamaz (Özlu, 2014: 43)

Farklı feminizmler olabileceği gibi, bu feminizmler içinde de farklı görüşler olacaktır. Çok ön planda olan bir feminizm anlayışı, kadınlığı, kadının biyolojik olarak erkekten farklılığını öne sürerek, böyle bir yoldan ilerlemek isterken ve çoğu kez bu fark diğer tikelliklerle eklenmediğinden argümanları çok fazla gelişmezken, öte yandan bir grup başka feminist de bu farkı “deneyim” üzerinden ele almaya çalışmaktadır. Deneyim, görünmez olanı görünür kılmak şiarıyla epeyce desteklenmiş ve üzerinde durulmuş bir kavram olmuştur. Deneyimlerin görünmeyen kadın pratiklerini ortaya çıkarma gibi bir derdi vardır ve bu pratikleri ortaya çıkarmanın yolu da onların anlatılmasıdır.

² Chandra Talpade Mohanty (1988) “Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses”, *Feminist Review* 30: 61- 88.

Simone de Beauvoir'in feminist felsefe için kurucu değeri üzerine çok durulamaz. Beauvoir'in görüngüsel yaklaşımı varlık ve deneyim üzerinden düşünmeyi vurguladığı gibi "fark" kavramının yapısal olarak ayırt edici gücü ve yapısal değeri üzerinde de durmuştur.

Feminist teoriler, "kişisel olan politiktir" varsayımıyla başlar ve kadınlar ve cinsiyet ile ilgili bütün teorilerin gerçek yaşam deneyimlerine karşı yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. "Deneyimin Politikası"na yönelik söylem, 1960larda Marksist bilgi teorisinden çıkmıştır: bu, gerçek yaşam içindeki kadınların kanıtlarına, gerçek yaşam durumlarının kadınların durumu hakkında en önemli gösterge olduğuna güvenmek zorunda olduğun anlamına gelir.³

"Deneyim" söylemi, ilk başlarda burjuva-ataerkil ideoloji olarak adlandırılan (Marksist sözlükte) feminist eleştiride ve daha sonra psikanaliz, postyapısalcılık ve fallus merkezli yönetimde kurucu bir rol oynar. Peter Weiss, Tezer'le bir konuşmasında "Her yazar yapıtına kendi deneyimlerini de koyar. Kendini ne denli güçlü koyarsa, o denli inandırıcı olabilir. Sorun, ezilmek ve cehaletten kurtulma, bu iki olguyu yeryüzünden kaldırmanın sorunudur. Kültürü herkese maletmek sorunudur. İşte direnç budur" (Özlu, 2014: 52).

Kadınlar arasında var olan özellikle ırk ve cinsel yönelim farklılıklarını vurgulayarak, Adrienne Rich temel bir kategori olan "deneyim" kategorisini değiştirerek onun yerine çeşitliliğin ve farklı iktidar alanlarının merkezi bir rol oynadığı daha karmaşık bir analiz çerçevesini koyar. Yine Adrienne Rich'e göre, kadınların dünyayı doğru betimlemeleri, birbirlerini özgür kılmalarını, yüreklendirmelerini sağlayacak tek şey, kendi "özel ve çoğu zaman acı dolu" deneyimlerini paylaşmaya istekli olmalarıdır (Braidotti, 2003: 51).

İktidar alanlarıyla, pek çok iktidar farklılıklarıyla yüzleşen ve mekanlarımızdaki sorumluluk üzerine kurulu feminist bir iktidar eleştirisi önerilir. Yani her ne kadar asimetrik olsa da "biz kadınlar" olarak hepimiz oradayız anlamına gelir.

Sonuç olarak, mekanın politikası politik bir uyanmayı ve böylece diğerlerine müdahaleyi gerektiren bilinç yükseltme işlemi kasteder (Grewal ve Kaplan, 1994). Feminist teori, çoklu ve çelişen mekanlar ve onlar; fakat aynı zamanda farklı kadınlar arasındaki farklılıklarla ilgilidir (Braidotti, 1994). Öte yandan, postmodernizmin öznenin ölümünden bahsetmesi, Butler'ın eleştirdiği bir noktadır Postmodernistler kim, postmodernizm nedir? sorularını sorar. Feminizm açısından da değil bu soruların genel sorulması gerektiğini düşünür? Özne eleştirisinin, öznenin yok sayılması ya da inkarı değil, önceden verilmiş ya da temelci bir öncül olarak öznenin kurulumunu irdeleme yolu olduğunu söyler. Özne, kendisini kurucu dışarıdan ayırt eden farklılaşma edimleriyle kurulur; öznenin dışarıya ise bütünüyle değilse bile geleneksel olarak kadınlara özdeşleştirilen aşağılanmış bir alandır. Bazı yorumlar öznenin öldüğünü söylese de Butler hangi özne olduğunu sorar. Öznenin ölümünün, failiğin, konuşmanın, politik tartışmanın sonunun olmadığını dile getirir. "Tam da kadınlar yeni yeni özne statüsüne kavuşmaya başlarken postmodern konumların çıkıp öznenin öldüğünü ilan etmelerine dikkat çekenler vardır" diyerek de postmodernizmi ve feminizm içinden savunucularını eleştirir.⁴

Farklılık yalnızca fark etmekle kaldığımız bir şey değildir. Daha yararlı olarak söyleyebileceğimiz şey şudur: Farklılık, görüş ve inanç farklılıkları olarak aşırı derecede zihinsel yönleriyle algılanmıştır; buna bağlı olarak, fikirler politikası şeklinde adlandıracağım şey üzerindeki vurgunun siyasal dışlama sorunları açısından yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Birçok liberalin aklındaki çeşitlilik inanç, görüş, tercih ve hedef çeşitliliğidir; bunların hepsi deneyim çeşitliliğinden kaynaklanabilir, ama ilke olarak ondan ayrılabilen düşünülür. (ann philips, s. 203) Türk bir kadın ile Kürt bir kadının elbette ortak deneyimleri olabileceği gibi,

³ Rosi Braidotti (2003) "Feminist Philosophies" A Concise Companion to Feminist Theory, ed. M. Eagleton, Blackwell Publishing, s. 195- 215.

⁴ S. Benhabib, J. Butler, D. Cornell, N. Fraser (2006) Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi, İstanbul: Metis.

tamamen aynı ihtiyaçları var gibi de düşünülemez. Ya da beyaz Amerikalı kadınlar, biz kadınlar derken dışarıda bıraktıkları siyah kadınlar olmuştur.

Öfkenin Tutundurduğu

Sessizliğin de bir tutunma pratiği olduğu yerde, yazmamak da doğal bir sonuç. Hikayeleri bunca acı dolu olan kadınlar, susarak ve anlatmayarak da belki de sırf dini öğretileri alıkoyduğu için, bu dünyada kalmaya kendilerini zorunlu hissediyorlar. Bunun da başka bir tutunma pratiği olduğunu söyleyebiliriz. Oysa susarak, hiçbir cümle azalmaz yürekte, hiçbir görüntü kaybolmaz zihinde. Heilbrun, Kadınların, öykülerini birbirlerinde bulacaklarını yaşamlarının, umutlarının, kabul edilemez fantezilerinin öykülerini birbirleriyle paylaşacaklarını, böyle olması gerektiğini söyler (Heilbrun, 1992: 33). Bunun itici gücü de öfkedir. Hatırlamadan geçmek olmaz. Ulrike, üzgün olmaksızın öfkeli olmayı tercih etmemiz gerektiği söyler. Oysa öfke kadınlara hep yasaktır. Bunu genelleseyebiliriz, öfke hep bizim elimizden alınmıştır. Bunun tersi sayılabilecek susma armağan edilmiştir. O yüzden önce öfkeyi hatırlamalı, tutunmak için öfkeyi unutmamalı.

Bütün yaşananlar kayda geçmeli, yazarak veya anlatarak. Kendi dilinden kadınların, kendi ağızlarından. “Öfke kendilerine yasaklanmış olduğundan kadınlar, yakınmalarını herkese iletmede kullanabilecekleri bir ses bulamamışlardır; ruh çöküntüsüne ya da deliliğe sığınmışlardır (Heilbrun, 1992: 10). “Bütün kadınların, yaratmak için yok etmeleri gerekir. Hiçbir kadın kendini varsayamaz çünkü henüz kendisini yaratmamıştır; işte duygusallar, toplumun kendilerine(kadınlara) yakıştırdığı tanıma boyun eğdiklerinden, bunu yapmamışlardır.⁵ Kendi cambazlıklarına girişmeden önce Eliot (George), sanki hep bir güvenlik ağı gereksinme duymuş gibidir. İşte kadınların yazdıkları bir yana, yaşamlarında eksik olan şey tam da bu güvenlik ağıdır. Adını bile duymadıkları biçimleri ve dilleri imgelemlerinde bulmaları nasıl beklenebilirdi kadınlardan? Nasıl olur da yazmak için yaşayabilirlerdi, başka kadınların yaşayabilmeleri için yazabilirlerdi?

Jane McCabe “Öfkenin içinden bakıldığında, gerçek yalın görünür” der. Cümle açık fakat 1960’lı yıllara kadar kadınlar yaşın gerçekleri görebilecek ölçüde öfke biriktirmemişlerdi; oysa karmaşık gerçeklere giden yol yalın gerçekten başlar. Plath bu gerçeği yaşamının son yılında gördü; şiirler birer vahiy gibi iniyordu üstüne (Heilbrun, 1992: 54).

Yine öfkeden bahsederken Heilbrun, kadınların öfkelerinin farkına varmanın, bu öfkeyi dile getirmenin yolunu bulduklarını dile getirir ve bunu da elbette yazarak yaptıklarını belirtir.

Kadın anlatılarının, kadınların kendi öykülerini birbirleriyle paylaştıkları, tutkular, olanaklar ve başarılar konusunda topluca okuyup tartıştıkları yerlerde bulunacağına inanıyorum. Birbirlerini dinleyen ve birbirleriyle konuşan kadın grupları arasındaki sözel alışverişlerden yola çıkarak başlamadıkça yeni öykülerin metinlere dönüşebileceğine inanmıyorum. Kadınlar birbirlerinden yalıtıldıkları sürece, yaşamlarının en kişisel dökümlerini başka kadınlara sunmalarına izin verilmediği sürece, kendilerine ait bir anlatıda yer alamayacaklardır. Heilbrun ayrıca bu durumu Penelope’un dokumasına benzetir. Kadınların bir arada olmadıkları sürece yalnızca yazgılarını bekleyeceklerini fakat onu denetlemeyeceklerini düşünür. Kopuk kopuk bireyler olarak, anlatacakları öyküleri olmadan yaşayacaklarını yazar.

⁵ Jehlen, Heilbrun(1992) içinde s. 12

Tezer ve Emma'dan

Neden yazılır? sorusuna Tezer'in cevabı şöyle olmuştur: Dünya acılı olduğu için yazılır. Duygular taşıdığı için yazılır. İnsanın kendi zavallılığında sıyrılmaması güç bir işlemdir. Ama insan bir kez bu zavallılıktan sıyrılmayagörsün, o zaman yaşamı kendi egemenliği altına alabilir. İşte böylesi bir egemenliği bir iki kişiye daha anlatmak için yazı yazılır. (Ya da kendi kendine kanıtlamak için). Çünkü, insanın kişisel özgürlüğü, kendi dünyasına egemen olmasıyla başlar. Dünyasına egemen olan insan, acıları coşkuya, bunalımı yaratmaya, sevgisizliği sürekli aşka dönüştürebilir. Ben dünyama egemen olmayı edebiyatla öğrendim (Özlu, 2014:10).

Yazı yazmak isteğinin dış dünyaya karşı bir tür savunma olduğunu daha bir algılıyorum. Yaşamın kendisinin yazı yazmaktan çok daha gerçek, çok daha derin olduğunu da biliyorum. Sözcüklerle yaşamın derinliğini vermeye hiç olanak yok. Çünkü sözcüklerde rüzgarlar ne kadar esebilir? Sözcüklerden nasıl bir güneş doğabilir? Kendi varoluşum yetmiyor bana. Yanımdaki bir tene değip, yürek atışlarını duyabildiğimde, yaşamın gücünü algılıyorum (Özlu, 1990: 35/36).

Yaşamın Ucuna Yolculuk kitabında Tezer şu cümleyi kurar: Sen tüm kentten daha yalnızdın. Okyanus gibi bir yalnızlık (1983:9). Bunları yalnız olduğu için mi yazıyor peki yoksa yazdığı için mi yalnızlaşıyor? Ya da çok ince bir çizgi var ikisi arasında. Yazmak yalnızlaştırmamalı. Zaten izole yaşayan, birbirlerinden habersiz, kendi “özel” alanlarında yaşayan kadınlar bir de yazarak yabancılaşmamalı. Aksine yazarak güçlenmeli, benliğini kavrayabilmeli ve öfkesini koruyabilmelidir. Hemen her sayfasında gitmek, yabancılaşmak ve yalnızlık olan Tezer, bireyciliğinin, kendi yaşantısının- her ne kadar zaman zaman istemiş olsa da- ötesine geçememiştir. “Tren raylarını severim. Bağımsızlığı, gidebilmeyi, kalmak zorunda olmamayı, uymak zorunda olmamayı anımsatır. Tren rayları bir tür bağımsızlıktır benim için” (1983: 24). “Sen düşüncelerle yaşıyorsun, diğerleri gerçeklerle.” Pavese'yi kendine yakın hissetmesinin bir sebebidir bu cümle. Tezer de yaşamın maddi gerçekliklerinden uzak, kendine kurduğu düşünce bahçesinde yaşamaktadır.

Tezer'de çocukluğa özlem, nostalji ve duygusallık ağır basıyor. Sürekli kendisiyle konuşuyor, içine dönüyor. İçine döndükçe yabancılaşıyor, yazmanın en tekil haline varıyor ve bu her ne kadar tutundursa da Tezer'i, yine de sonsuz bir sorgulamaya, akıl yitiminin sınırlarına götürüyor.

Emma, yoksul köyle kadınlarının dertlerini, askerlikte yoksulların nasıl kullanıldığını ve zenginlerin para vererek bu işten kurtulduğunu gördü. Kadın hizmetçilerin maruz kaldığı muameleye tanık oldu. Eşitsizlikler ve haksızlıklar karşısında öfke duyan Emma'nın karakteri erken yaşlarda belirginleşti ve on yedi yaşında fabrikada işçi olarak çalışmaya başladı ve aynı yıllarda eylemliliğin de içindeydi.⁶ Anarşizm hakkında Emma'nın yaptığı tanımlara bakmakta fayda var. İnsan yapımı yasalarla kısıtlanmamış özgürlük üzerine kurulu bir yeni toplumsal düzen felsefesi; bütün yönetim biçimlerinin şiddete dayandığını ve bu yüzden yanlış, zararlı ve gereksiz olduğunu savunan teori (Goldman, 2012:14). Anarşizm, hayatın birliğini öğretir; yalnızca doğadaki değil, insandaki birliği de. Bireysel ve toplumsal içgüdüler arasında kalp ile akciğerler arasında olanın ötesinde bir çelişki yoktur: Biri kıymetli hayat özünün deposu, öteki o özü saf ve güçlü kılan unsurun kaynağıdır. Birey, toplumun kalbidir ve toplumsal hayatın özünü muhafaza eder; toplum, hayat özünü- yani, bireyi- saf ve güçlü kılan unsuru sağlayan akciğerlerdir. Anarşizm, insanı esir alan hayaletlerden kurtaran büyük kurtarıcıdır; bireysel ve toplumsal uyum için gerekli olan iki güç arasındaki hakem ve uzlaştırıcıdır. Bu

⁶ Emma Goldman, Anarchism and Other Essays. <http://theanarchistlibrary.org/library/emma-goldman-anarchism-and-other-essays>

birliği sağlamak için Anarşizm, birey ile toplumun, bireysel ve toplumsal içgüdülerin uyumlu biçimde harmanlanmasını bugüne kadar engelleyen zararlı güçlere karşı savaş ilan etmiştir.

Anarşizm, insanın ufkunu açıp onu serbest kılan ve özgürleştiren bir güçtür; çünkü insanlara kendi yeteneklerine güvenmeyi, onlara özgürlüğe inanmayı öğretir, kadınları ve erkekleri, herkesin özgür ve güvende olacakları bir toplumsal hayat için mücadele etmeye teşvik eder. Emma'nın anarşizmi savunduğu ve tariflediği bu satırlarda hem sonuna kadar bireyi savunan ve onun özgürlüğünü en ön planda tutan hem de bu bireyciliği hiçbir zaman ayırışmaya varmayan, aksine hep birlikte olmayı, toplumsallığı önemseyen bir vurgusu vardır. Emma'yı güçlü bir kadın yapan hem kendini çok iyi tanıması, hem de toplumdan sıyrılmadan, herkes için özgürlük savaşı vermesidir.

Tezer, bir gece arkadaşlarına hastayken, ilaçların da etkisiyle belki “hoşça kalın, devrimi bensiz yapın” demesini sonra farklı değerlendiriyor. Kendini tamamen devrime adanmış bir yanı yok. Yalnızca küçük burjuva sınırlarını yıkmak istiyordum diye nitelendiriyor. Tamamen politik bir özne değildi fakat kendi hayatının öznesiydi.

“Her zaman olduğu gibi gene çok bireyci davranacağım. Başka türlü elimden gelmiyor. Toplumun oluşumunda en çok bireyin varlığına önem veren bir bireyciyim. Ama kanımca yazı yazmak coşku, hafif melankoli, taşkınlık gibi psikolojik bir semptomdur. İnsan yazarlık hastalığını- az da yazsa- sürekli olarak içinde taşır. Ben, bu hastalığa ancak dayanamayacak hale gelince, neredeyse psikoza girecek duruma geldiğimde yazabilen bir hastayım.”⁷

Son Söz Yerine

Tutunabilmek çok yönlüdür ve kadınların pek çok pratiği vardır; tutunamayanımızsa günden güne artmakta. Burada cevabını bulmaya çalıştığım, kadınlardan çalınan öfke, kalem ve kağıt onların tutunmasına yardımcı olabilir mi? İlla ki bu dünyaya tutunmak mı gerekiyor? İki soruya da evet diyeceğim. Yapmamız gereken, inatla ve sabırla tutunmak, bir olmak ve öfkeyi terk etmeden, her gün hatırlayarak tarihe hep birey oluşumuzun ve örgütlülüğümüzün notunu düşmek.

⁷ Özlü, 2014: 9. “Yaşamla ve ölümlle hesaplaşmak için yazıyorum” adlı konuşma metni

KAYNAKÇA:

- Emma Goldman (2012), Anarşizm Neyi Savunur?, Agora
- Emma Goldman (2006), Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir, Agora
- Emma Goldman, Anarchism and Other Essays. <http://theanarchistlibrary.org/library/emma-goldman-anarchism-and-other-essays>
- Tezer Özlü (1984), Yaşamın Ucuna Yolculuk, Ada Yayınları
- Tezer Özlü (2008), Çocukluğun Soğuk Geceleri, YKY
- Tezer Özlü (1997), Kalanlar, YKY
- Tezer Özlü (2014), Yeryüzüne Dayanabilmek İçin, YKY
- Chandra Talpade Mohanty (1988) "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", Feminist Review 30: 61-88.
- Joan Scott (2013) Feminist Tarihin Peşinde, bgst Yayınları
- Nancy Fraser (2000) "Rethinking Recognition", New Left Review 3 (May- June): 107- 120.
- Ann Philips, "Farklılığa Nasıl Yaklaşmalı: Fikirler Politikası mı Yoksa Mevcudiyet Politikası mı?" Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması haz. Seyla Benhabib, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Caroyln G. Heilbrun (1992), Kadının Özyaşamını Yazarken, YKY
- Chandra Talpade Mohanty (1988) "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", Feminist Review 30: 61- 88.
- Rosi Braidotti (1994) Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory, New York: Columbia University Press
- Rosi Braidotti (2003) "Feminist Philosophies" A Concise Companion to feminist Theory, ed. M. Eagleton, Blackwell Publishing
- S. Benhabib, J. Butler, D. Cornell, N. Fraser (2006) Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi, İstanbul: Metis.